

Г.М. Атаханова^{1*}, Ш.Б.Маликова¹, Н.Р.Бижан²,
Н.С.Жұмадилова¹, Ш.Д. Советхан³

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

²Шымкент университеті, Қазақстан, Шымкент қ.

³Қ.А. Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан қ.

*e-mail: atakan73@mail.ru

ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҮЛІК ҚҰҚЫҒЫН ИЕЛЕНУГЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ НЕГІЗГІ СЕБЕПТЕРІ МЕН ШАРТТАРЫ

Мақалада егемен еліміздің өзекті мәселелеріне айналып отырған, атап айтқанда адамдардың жылжымайтын мүліктерді иелену құқығына заңсыз қол сұғушылық қылмыстық құқықбұзушылығы – тың тақырып ретінде зерттеліп отыр. Ол бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтардың негізгі себептері мен шарттары туралы сұрақтары көтерілген. Өйткені мәртебелері айқындалған мемлекетіміздің Ата заңында көрсетілген тұлғалардың құқықтарын жүзеге асырудағы ұмтылысы, олардың лайықты өмірін, елдің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету жөніндегі өзінің басты мақсатын жүзеге асыруда еліміз мақсатты, кәсіби және тиімді түрде көрініс табады.

Кез-келген құқықтық мемлекет не оның қалыптастыру үрдісін жүргізіп жатқан мемлекет, әрбір адамның және азаматтың жеке басы мен бостандығын құрметтеуді, еңбекке қабілетсіз отандастарын қамқорлық шуағына бөлеуді, адал еңбекті қадірлей алуды, ана мен баланы, отбасы мүшелерін қорғауды, зейнеткерлерге қамқор болуды, ардагерлер мен Отан қорғаушыларын ардақ тұтуды, тәуелсіз, әрі ерікті қоғам құруды, мақсат етіп қояды.

Көптеген ғылыми зерттеулерде адам құқықтарын қамтамасыз етуде қазақстандық жүйесін ұйымдастыру мен қызметінің негізгі қағидаттарын талдауға қадам жасалды: ол жүйелердің қатарына халықтың мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы ретінде қатысуы, өз құқықтарын қорғай алуы сияқты факторлар жатады.

Жоғарыда баяндалғандардың барлығы құқықтық мемлекет қалыптастыру мен нығаюы, мемлекеттік тәуелсіздіктің тірек конструкцияларын құрайтын жекелеген институттарды жетілдіру жайлы, оның ішінде адам мен азаматтардың конституциялық құқықтарын жүзеге асырудағы кешенді ақпарат жөнінде білімді толықтыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: жылжымайтын мүлік құқығын иелену, құқық бұзушылықтардың себептері мен шарттарының түрлері, мемлекет, тұлға, саясат, құқық.

G.M. Atahanova^{1*}, Sh.B. Malikova¹, N.R. Bizhan²,
N.S. Zhumadilova¹, Sh.D. Sovetkhan³

¹Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

²Shymkent university, Kazakhstan, Shymkent

³International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasawi, Kazakhstan, Turkestan

*e-mail: atakan73@mail.ru

The main causes and conditions of criminal offenses against the acquisition of rights to immovable property

This article examines the current problems of a sovereign country, in particular, illegal encroachment on the right to own real estate. It raised questions about the main causes and conditions of criminal offenses. After all, the desire of the state, whose statuses are determined to exercise the rights of these persons, in realizing its main goal of ensuring their decent life, the competitiveness of the country is reflected in the country purposefully, professionally and effectively.

Any legal state or state that is undergoing the process of its formation sets the goal of respecting the personality and freedom of every person and citizen, caring for disabled compatriots, honoring honest work, protecting mothers and children, family members, caring for pensioners, honoring veterans and defenders of the Fatherland, creating an independent and voluntary society.

In many scientific studies, a step has been taken to analyze the basic principles of the organization and operation of the Kazakh system of ensuring human rights. These systems include such factors as the participation of the people as a source of state power, the ability to defend their rights.

All of the above will make it possible to replenish the knowledge of comprehensive information about the formation and strengthening of the rule of law, the improvement of individual institutions that make up the supporting structures of State Independence, including on the implementation of constitutional human and civil rights.

Key words: acquisition of rights to immovable property, causes and conditions of offenses, state, personality, politics, law.

Г.М. Атаханова^{1*}, Ш.Б. Маликова¹, Н.Р. Бижан²,
Н.С. Жұмадилова¹, Ш.Д. Советхан³

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²Шымкентский университет, Казахстан, г. Шымкент

³Международный казахско-турецкий университет им. К.А.Яссави, Казахстан, г. Туркестан

*e-mail: atakan73@mail.ru

Основные причины и условия уголовных правонарушений против приобретения прав на недвижимое имущество

В данной статье исследуются актуальные проблемы суверенной страны, в частности, незаконное посягательство на право владения недвижимым имуществом. По нему поднимались вопросы об основных причинах и условиях уголовных правонарушений. Ведь стремление государства, статусы которого определены осуществлять права указанных лиц, в реализации своей главной цели по обеспечению их достойной жизни, конкурентоспособности страны отражается в стране целенаправлено, профессионально и эффективно.

Любое правовое государство либо государство, проводящее процесс его формирования должно уважать личность и свободу каждого человека и гражданина, заботиться о нетрудоспособных соотечественниках, ценить честный труд, защищать мать и ребенка, членов семьи, заботиться о пенсионерах, прививать уважение ветеранам и защитникам Отечества, создавать независимое, добровольное общество.

Во многих научных исследованиях сделан шаг к анализу основных принципов организации и деятельности казахстанской системы обеспечения прав человека к числу этих систем относятся такие факторы, как участие народа в качестве источника государственной власти, умение отстаивать свои права.

Все вышеизложенные позволит пополнить знания комплексной информации о становлении и укреплении правового государства, совершенствовании отдельных институтов, составляющих несущие конструкции Государственной Независимости, в том числе по вопросу реализации конституционных прав человека и гражданина.

Ключевые слова: приобретение прав на недвижимое имущество, причины и условия правонарушений, государство, личность, политика, право.

Кіріспе

ҚР Конституциясының 1-бабында: «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары. Республика қызметінің түбегейлі принциптері: қоғамдық татулық пен саяси тұрақтылық; бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық даму; қазақстандық патриотизм; мемлекет өмірінің аса маңызды мәселелерін демократиялық әдістермен, оның ішінде республикалық референдумда немесе Парламентте дауыс беру арқылы шешу»-деп белгіледік (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>). Өзін зайырлы мемлекет ретінде орнықтырған еліміздің ең қымбат қазынасы болып табылатын адам және адам өмірі, құқықтары

мен бостандықтарын мүлтіксіз қамтамасыз етуде мемлекетіміз көптеген қиыншылықтарға тап болды. Дегенмен, алға тартқан республикамыздың сындарлы саясатының, айқын жасалған стратегиялық жоспарларға қатысты батыл іс-шараларды нақты атқара отырып, ол кедергілерді де артқа тастап келеміз. Елбасы Н.Назарбаевтың: «Қазақстан өз азаматтары үшін өмір сүрудің жоғарғы стандарттарын жасай отырып, әлемнің тиімді дамып келе жатқан елдердің қатарына қосылуы тиіс. Біздің стратегиялық міндетіміз бәсекеге қабілетті елдердің қатарынан лайықты орын алу. Сондықтан да, мемлекет пен жеке меншік сектор өзара сенім мен тиімділікке негізделген әріптестік қатынастарын жолға қою керек» – деген тұжырымды пікір ой салады.

Бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық дамуға, қазақстандық патриотизмге жетуде, мемлекет өмірінің аса маңызды

мәселелерін демократиялық әдістермен шешудің жолында, мемлекет пен жеке меншік секторындағы өзара сенім мен тиімділікке негізделген әріптестік қатынасты жолға қою үшін еңбасты, аталған қоғам мүшелерінің арасындағы сенімділікке қол жеткізу қажет. Сонда, тиімділікке қатысты алтын көпірдің тұрғызылуы алыс емес. Мемлекет пен қоғам өмірінің айрықша аясының тоғысатын жеті, мүдделер теңдігінің тұғырлығы. Жер мен жылжымайтын мүлік саласының жүйесі мен оны мемлекет атынан реттеп отыратын өкілетті орган, мемлекет пен нарықтық қатынастардың мызғымас атрибуттарына жатқызылады. Салық пен бюджетке төленетін міндетті төлемдер мемлекет қазынасының қайнар көзі екендігін ескеретін болсақ, жер мен жылжымайтын мүліктер және оған қатысты құқықтар да аталған жүйені ел мүддесіне тиімді қалыптастыру нысандарының бірі ретінде тигізер әсері мол. Бұл нысандардан түсетін қаражаттар, мемлекеттің әлеуметтік және экономикалық басқаруының тетіктері ретінде қарастырылады. Бұл өз кезегінде мемлекеттің саяси, әлеуметтік және экономикалық дамуын қамтамасыз етері анық. Жер мен жылжымайтын мүліктік қатынастарға қатысты қоғам мен мемлекет мүддесі үшін қажет екендігі жөнінде қалам тартқандар қатарына А.Смитт, Д.Ричардо, У.Петти, Тургенев, М.Сперанский, Ш. Уалиханов, Ы.Алтынсарин, А. Құнанбаев, А.Байтұрсынов, Ә. Бөкейхан және Кеңес Одағы тұсындағы егеменді еліміздің ғалымдарын жатқызуға болады.

Материалдар мен әдістер

Жер мен жылжымайтын мүліктерге қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу, онымен күресуді жүзеге асыруда мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдану уәкілетті органдарға жүктеле отырып, қылмыстылықтың себептерін айқындау, ашу міндеттері орынды туындайды. Кез-келген мемлекетке қылмыстық құқық бұзушылықтардың себептері мен шарттарын іс-тәжірибеде де, теорияда да өзекті мәселелердің бірі болып қала бермек. Бұл толғандырған сұрақтардың жауабын табу, адамзат баласына ғасырлар бойы әркүннің күнделігінен қалған емес.

Себептілік, бұл себеп пен салдар арасындағы объективті, жалпыға бірдей генетикалық байланыс. Себептілік, белгілі бір уақыт аралығында жүйелі түрде дамып отырады, ал себеп болса әр

уақытты салдардан бұрын туындайды. Демек, себеп салдардың туындауына негіз болады.

Жер мен жылжымайтын мүліктерге қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтарының алдын алу, күресу осы салада мемлекеттік мәжбүрлеу шарасын қолдану уәкілетті органдарға жүктеле отырып, қылмыстылықтың себептерін ашу, анықтау міндеттері орынды туындайды.

Қылмыстың себептері мен жағдайлары алдын ала тергеу мен сот тергеу кезеңдеріне дәлелденуі тиіс. Осы тұрғыда алынатын мәліметтерге адамның динамикадағы әлеуметтік ортасын, адамның жеке басының сипаттамасын және әлеуметтік орта мен адам арасындағы әрекеттестік үрдістерін жатқызамыз. Сондай-ақ, қылмыстылықтың себептілігі мен детерминациясын айқындау үрдісі, қоғамның жайы, оның әр түрлі жақтары мен келеңсіз әлеуметтік ауытқуларды талдау және жекелеген қылмыстардың себептері мен жағдайларын зерделеу, оларды жинақтап қорыту, қылмыстылық себептері мен детерминациясын жаппай құбылыс ретінде айқындау деңгейінде өткізу тәсілдерінің бірдей пайдалануын қажет етеді.

Қылмыстардың алдын алу, олармен күресу және де аталған салада мемлекеттік мәжбүрлеу шарасын қолдану уәкілетті органдарға жүктеле отырып, қылмыстылықтың себептерін ашу, анықтау міндеттері орынды туындайды. Қылмыстылықтың себептері мен шарттары (детерминация, факторлар) мемлекет үшін тәжірибеде де, теорияда да өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Зерттелетін қылмыстылықтың себептері адамзат қоғамын бір емес, бірнеше ғасырлар бойында толғандырған жайт. Себептілік – себеп және салдардан тұратын екі құбылыстың арасындағы объективті, жалпыға бірдей генетикалық байланыс. Себептілік жүйелі түрде дамып отырады, ал себеп болса әр уақытта салдардан бұрын туындайды. Яғни, себептерден салдарлар туындап отырады.

Себептерді салдарлардан айырып бөлу ерекшелігі, бір іс-әрекеттерді дұрыс анықтау мақсатында ең негізгі, басты болатын себептерді білуге жағдай жасайды. Қылмыстылықтың себептілік механизмдерінде, себеп салдарды туындатып отырады, ал жағдайлар оған әсерін тигізетіндігінде. Себептер мен салдарлар өзара тығыз байланыста болады. Қылмыстылықты туындататын себептер мен жағдайлар кешені криминогендік детерминант деп аталады (Кузнецова 1984).

Себепті байланыстарға келесі белгілер тән:

1) себептер нәтижелерді тудырады. Себептер іске асуы үшін белгілі бір жағдайлар қажет болады, дегенмен де жағдайлар өздігінен нәтиже бермейді. Себептер жүзеге асқан жағдайда қылмыстың жасалу мүмкіндігі шындыққа айналады. Қылмыстық оқиға куәгерінің пассивтілігі – қылмыс нәтижесіне ешбір кедергісіз жетуіне жағдайлар туындатады, дегенмен қылмыстың себептері бола алмайды. Себептер – ниет пен шешімін қабылданудың сатысы ретінде қарастырылады, сол ниет пен мақсаттың пайда болып, оған жетудің құралдарын анықтаумен байланысты (Кудрявцев 1976; 285-б.; Джекебаев 1987; 187-б.).

Қылмыстың себептері мен шарттары (детерминация, факторлар) мемлекет үшін іс-тәжірибеде де, теорияда да өзекті мәселе болып табылады. Қылмыстылықтың себебі бір емес, бірнеше адамзат қоғамын ғасырлар бойында толғандырған жайт. Себептілік – себеп пен салдар сияқты екі құбылыстың арасындағы объективті, жалпыға бірдей генетикалық байланыс. Себептілік, ол жүйелі уақытта дамып отырады, ал себеп әр уақытта салдардан бұрын болады. Демек, себептен салдар туындап отырады.

Себепті салдардан айырып бөлу белгісі, бір әрекеттерді дұрыс анықтау үшін ең негізгі, басты болатын себепті білуге жағдай жасайды. Қылмыстылықтың себептілік механизмінде себеп салдарды туғызады, ал жағдай оған әсерін тигізеді. Олар өзара байланыста болады. Қылмыстылық тудыратын себептер мен жағдайлар кешені криминогендік детерминант деп аталады (Кузнецова 1984).

Нәтижелер мен талқылаулар

Себепті байланысқа мына белгілер тән:

- біріншіден, себеп нәтиже тудырады. Себептер іске асуы үшін белгілі бір жағдайлар қажет, бірақ та жағдайлар өздігінен нәтиже тудырмайды. Себептер іске асқан кезде қылмыстың жасалу мүмкіндігі шындыққа айналады.

Қылмыстық оқиға куәгерінің пассивтілігі – қылмыс нәтижесіне кедергісіз жетуіне жағдай жасайды, бірақ қылмыстың себебі бола алмайды. Себептер – ол ниет пен шешімін қабылданудың сатысы, ол ниет пен мақсаттың пайда болып, оған жетудің құралдарын анықтаумен байланысты (Кудрявцев 1976; 285-б., Джекебаев У.С. и др. 1987; 187-б., Каиржанов Е. И., Мукашев Г.М. 1998; 70-б.).

Жағдай сыртқы ортаның күйін сипаттайтын, сондай-ақ адамның ішкі қасиетін сипаттайтын мән-жай.

- екіншіден, себеп пен нәтиже уақыт аралығында кезектілікті сақтайды, уақыт қысқа болса да, себеп нәтижеден бұрын кездеседі.

- үшіншіден, нәтиже сол себептің себебі бола алмайды.

- төртіншіден, себеп пен нәтижені бір-ыңғай түсінуге болады: бір себеп бір-ыңғай жағдайларды бірдей нәтижеде тудыру мүмкін. Егер бір жағдайда себеп болып табылатын қандай да мән-жай бір моментте қылмыстық іс әрекет тудырып, басқа жағдайда тудырмаса, онда ол қылмыспен байланысты емес.

- бесіншіден, себепті нәтижеге жатыстыруға болмайды. Нәтиже себеп емес, ол қалыптасудың нәтижесі, объектінің өзгеруі (Сахаров 1961; 276-б., Кудрявцев 1968; 170-б., Кузнецова 1984; 203-б.).

Зерттеуші ғалым, маман А.И. Долгова детерминация ұғымын қылмыстылықтың себептерімен, жағдайларымен шатастыруға болмайды, ол – диалектикалық заңдылық, бейтарап жай деп есептейді. Қылмыстылықты танып білу, күресуі жолында қылмыстылықтың детерминациясын, себептері мен қылмысқа жол беретін жағдайларын, шарттарын анықтау қажет. Бұл аталған ұғымдар жөнінде пікірлер көп кездесіп отырады. Себептер – қылмыстылық пен қылмысты тікелей туындататын заңды нәтиже ретіндегі әлеуметтік-психологиялық детерминант.

Шарттар – қылмыстылықты өздігінен тудыра алмайтын, дегенмен де оның пайда болуына және тіршілік етуіне нақты мән-жайлармен әсер ететін кешенді құбылыстың бірі. Себептер мен шарттардың арасында өзара тығыз байланыс болып отырады. Себеп, қылмыстылықты тудырады. Шарт, себептердің қылмысқа айналуына жағдай жасайды. Кейде өзара бірін-бірі алмастып отырады. Келесі топтағы ғалымдар «Себептер мен шарттар теориясынан бас тартып», «факторлар» теориясын ұсынады. Қылмыстылықтың алдын-алу шараларын тиімді ұйымдастыру үшін қылмыстылық себептерін жіктеу қажеттігі туындайды.

1. Әрекет ету деңгейі бойынша (субординация);
2. Мазмұны бойынша;
3. Табиғаты және басқа да өлшемдері бойынша.

Әрекет ету деңгейі бойынша қылмыстылық себептері мен шарттары келесідей ажыратылады:

- а) жалпы себеп;
- ә) қылмыстың түрлері бойынша;
- б) жекелеген қылмыстар бойынша.

Мазмұны бойынша, қылмыстылық себептері мен шарттары, әлеуметтік-экономикалық, саяси, әлеуметтік-психологиялық, тәрбиелік, құқықтық, ұйымдық басқарушылық болып бөлінетіндігін тілге тиек етеміз.

Өзінің табиғатына, пайда болу тегіне қарай, тарихи өткен емес қазіргі кезеңге жататындай, әлеуметтік-психологиялық құбылысты қалыптастыратын көптеген экономикалық, идеялогиялық және басқа да әлеуметтік құбылыстар осы күнде жалғасын табуда. Жер мен жылжымайтын мүлік адамзат өркениетінің бастапқы кезеңдерінен пайда болған, демек оларға қатысты қайшылықтардың себебі де ғасырлық мәселе болмақ.

Қорытынды

Енді осы жер мен жылжымайтын мүлік құқығын иеленуге кедергі келтіру немесе заңсыз шектеу себептері жөнінде айтылмақ.

Құқықтық себептерге жер мен жылжымайтын мүлік құқығын иеленуді реттейтін нормативтік құқықтық актілердің жетілдірілмеуін және оның тұрақсыздығын жатқызуға болады. Қазіргі кезде жер мен жылжымайтын мүліктерге қатысты көптеген кодекстер, заңдар, жарлықтар, қаулылар, инструкциялар мен түсіндірмелер кездеседі. Заңнамалардың қарама-қайшылықтары орын алып отырады. Жекелеген ережелердің айқын және түсінікті болмауы, даудамайларды шешу барысында екі түрлі түсініктердің қалыптасуына, оларды әртүрлі мағыналарда талқылануына алып келеді. Жер мен жылжымайтын мүліктерге қатысты заңнамаларға енгізіліп отырған үздіксіз өзгертулер мен толықтырулар да қосымша қиындықтарды туындатады. Бұл өз кезегінде өзгертулермен хабардар болмаған тұлғаларға, міндеттемелерін орындауға кедергі болады және құқықтарын иеленуде қиындықтар туғызады.

Құқықтық себептерге адамдардың аталған құқықтарды иеленуді жүзеге асыру механизмінің оңтайландырылмауын да жатқызуға болады. Туындаған даудамайға байланысты тез арада мониторинг жасалынып, шешу жолдарын тұлғаларға түсіндірілуді мемлекеттік

қызметкерлерге міндеттейтін құқықтық нормалардың болмауы. Ол, мемлекет пен қоғам мүшелерінің арасындағы туындаған қайшылықтардың ұзақ мерзімдерге созылуының алдын алар еді.

Құқықбұзушылықтар жер мен мүліктің пайдалануы мақсатына байланысты ерекшеленіп отырады. Кәсіпкерлік мақсатта, яғни пайданың түсіміне қатысты нысандарға, олардың иеленуіне қарсы заң бұзушылықтар жиі жасалынады, сот жүйесіне жүгінген процесстер ұзақ мерзімдерге созылады. Бұл, жеке үй құрылысын жүргізу мақсатындағы жер телімдеріне қатысы жоқ дегенді білдірмейді. Алайда, субъектілер арасындағы туындаған қайшылықтар, кәсіпкерлікке қатысты нысандарға қарағанда көп жағдайларда тезірек шешіліп отырады.

Саяси себептер: Жер мен жылжымайтын мүлік құқығын иеленудегі саяси себептеріне, бұл саланы реттеуші функциясымен тығыз байланыста. Бұның көмегімен мемлекет өзінің әлеуметтік немесе экономикалық саясатын іске асырып отырады. Осы саладағы мемлекет пен қоғам мүшелерінің арасындағы сындарлы сұхбаттың болмауының салдарынан тұлғалар билеуші топқа қарсылық білдіреді. Аталған құқықты иеленудің тәртіптік деңгейі елдегі жалпы саяси жағдайлармен тығыз байланыста болатындығында. Мемлекет қызметкерлерінің мемлекет мүддесі үшін жер иелерінің құқықтарын шектеуі. Мемлекет пен халық арасындағы қайшылықтың салдары басқа да (мемлекетке сенімсіздікпен қарауы, салықтық міндеттемелерді орындамауы, жер құқығын сақтап қалуда наразылықтардың туындауы) себептерге негіз болуда.

Экономикалық себептеріне мыналар жатады:

а) Халықтың жұмыспен қамтылмауы, қаражат жағдайының нашарлауы. Бұл ел экономикасындағы күйзелістермен тығыз байланысты: өндірістің құлдырауы, ішкі жалпы өнімнің төмендігі, кіріс үрдісінің азаюы, жер телімдерінің отандық мекемелерге берілмеуі (оның ішінде қазба-байлық, кен орындары да), ақша массаларының шетел валютасына құйылуы, капиталдың шетелге шығуы, табиғи қазба-байлықтарымыз бен өнімдеріміздің шет ел мемлекеттерінде шикізат өнімдері ретінде ғана пайдаланылуы ж.т.б. Халықтың жұмыспен толық қамтылмауы, қаражат жағдайының нашарлауы тұлғалардың салықтық міндеттемелерін орындамауынан туындаса, ел экономикасының күйзеліске ұшыратуының бұл жағдайы, жеке

және заңды тұлғалардың жер мен мүлікті иеленуге шектеу жасалынып отырған мемлекеттік мекеме қызметкерлерінің заңсыз әрекеттерінің салдары болып табылады. Иелене алмаған құқықтарының салдарынан туындаған наразылықтан халық, салықтық және басқа да міндетті төлемдерге қатысты мемлекет алдындағы өз міндеттемелерін орындамауға барады. Сондықтан да бұл жағдайда халықтың мемлекет алдындағы конституциялық міндеттемелерді орындамауы, олардың жер мен мүлікке қатысты құқықтарының уәкілетті орган қызметкерлерімен шектелгендігін экономикалық себептердің бірі деп тану қажет.

ә) Қала, аудан көлемдерінің өсуіне байланысты Бас жоспарлардың өзгертілулеріне қатысты азаматтардың тұтыну қызметінің (газбен, сумен, жарықпен) қамтамасыз етілуінің қарқынды жүргізілмеуі. Қазіргі кезде заңнамалардың тәртібі бойынша, жерге не мүлікке жеке меншік құқығы тек оның толығымен игерілген немесе нысанды эксплуатацияға берілген кезден, яғни тұтыну қызметтерінің қамтамасыз етілуімен ғана жүзеге асырылады. Алайда, мемлекет ол жерге аталған қызметтермен қамтамасыз етілу мерзімдерін (бас жоспардың қашан бекітілетінін, қашан қаражатпен қамтамасыз етілетінін, оны қай мекеме жүргізетінін) өзі білместен, қоғам мүшелеріне ол құқықтарын жекешелендіру үрдістерін жүргізбейді. Демек, мемлекет пен халық арасындағы сенімсіздің, олардың арасындағы жағдайдың ушығуына, қақтығыстардың орын алуына себеп болмақ.

б) Мемлекеттік қызметкерлермен тұлғалардың конституциялық құқықтарын шектеумен ұласқан жер телімдері мен жылжымайтын мүліктерді мақсатты пайдалана алмауына туындайтын қайшылықтар өз кезегінде, мемлекеттің салық саясатына да кері әсерін тигізеді. Пайдаланылмаған жер телімдеріне салынатын салықтарға қарсы болуына байланысты жер иелерінің салық пен міндетті төлемдерден бас тартуын да экономикалық себептерге жатқызуға негіз бар. Сонымен қатар, бұл нысандарға салынатын салық тәртібі де халықтың наразылығын туындатады. Пайдалана алмай отырған, салынбаған немесе салынып бітпеген жер телімдеріне салынатын салық пен міндетті төлемдер сомасы салынып біткен, пайдаланудағы үй мен оған қарасты жер учаскесіне салынатын салық міндеттемелеріндегі сомасына сай келмейді. Бұдан салықтық міндеттемелердің орындалмау фактісінің тіркелуіне әкеп соғады.

в) Тұлғалардың жер мен жылжымайтын мүліктерге қатысты құқықтарын иеленуге шектеу жасаудың алдын алу мақсатында мемлекеттік қызметкерлердің шетел тәжірибесімен таныс болуы үшін қаражаттардың толық қанды қамтамасыз етілмеуі.

Ұйымдастыру себептері мен жағдайлардың қатарына

Мемлекеттік орган қызметкерлерінің жұмыстарын тиімді жүзеге асыру алгоритмдерінің, механизмдерінің модернизацияланбауы. Олардың еңбек ақыларын, олардың атқарған қызметтеріне қарай төлебеуі. Ол үшін әр мемлекеттік қызметкерлерге қатысты әлеуметтік несие жүйесінің болмауы. Тиімділігіне қарай қызметкерлерге балл жүйесінде олардың жоғарғы, орташа деңгейдегі рейтингтерінің жүргізілмеуі, ол қызметкерлерге мемлекет тарапынан жеңілдіктердің, басымдылықтардың болмауы, әлеуметтік пәкеттердің қарастырылмауы. Қызметтерінде жіберілген қателіктері мен адамдардың, азаматтардың құқықтарын бұзу, шектеуге байланысты балдарын азайтудың жүргізілмеуі. Рейтинг жүйесінде қажетті балл жинамаған қызметкерлердің төмен деңгейдегі рейтингіге орналасқандарды жұмыстарынан босату сияқты шаралардың қолданылмауы.

Мемлекеттік қызметкерлердің шетел тәжірибесімен таныс болмауы да азаматтардың құқықтарын иеленуге шектеу жасаудағы себептердің бірі болып қала бермек. Мемлекеттік қызметкерлердің кәсіби деңгейін дамыту сұрақтары да толыққанды қамтамасыз етілмегендігі.

Жер мен жылжымайтын мүлікке қатысты жүргізіліп жатқан тауарды өндіруші кәсіпкерлерге тауарларын импорттау мүмкіндіктерінің, оларға жеңілдіктер мен басымдылықтарды берудің ауқымды түрде жүргізілмеуі.

Сонымен қатар, экономикалық себептердің біріне, халықтың жер мен жылжымайтын мүліктерге қатысты құқықтарын иеленудің оңтайландырылған жүйесінің дамымағандығын да жатқызуға болады. Бұл құқықтарды иелену барысында тұлғалар уәкілетті органдарға жерге қатысты топо съемкаларын алуға, аз не көп қабатты құрылыс аумағына кіретіндігі туралы қала сәлетуін жүргізуге қорытындыларын алуға ж.т.б қағазбастылықтың жетегінде кетіп отырады. Халықтың уақытын, қаражатын үнемдейтін жағдайлардың болмауы, теріс пиғылды немесе қызметкерлерді құқықбұзушылыққа итермелейтін себептердің де бірі болып қала бермек.

Халықтың ол құқыққа жету жолындағы мәдениетін қалыптастыру мен оны да дамыту жолдарын қарастыру қажеттігі туындауда.

Тұлғалардың құқықтарына қатысты мәліметтермен дер кезінде хабардар болмауының салдарлары, Уәкілетті орган мен Әділет басқармасы қызметкерлерінің арасындағы тығыз байланыстың болмауы, олардың өз міндеттемелерін орындамауынан туындайтындығының дәлелі. Айталық, жер мен жылжымайтын мүлік құқығына ие не пайдаланушыға қатысты қойылған заңды талаптардың немесе ауыртпалықтардың өз уақытысында алынбауы, тұлғалардың құқықтарын шектеуге, даудамайдың туынауына әкеліп соғады. Бұл ауыртпалықтар мен заңды талаптар сияқты құқықтың уақытша тоқтатылуын талап ететін жағдайларды, керектігі жойылғаннан кейін тез арада алынып тасталып отыратын, қызметкерлерге қатысты жаңа міндеттемелерді заңдастырмағандықтан ұйымдастыру себептерінің бірі туындап отырады.

Жерге және жылжымайтын мүлікке қатысты құқықтарды иеленуді жүзеге асыратын уәкілетті орган және құқықбұзушылықтарды (азаматтық, қылмыстық) тергеп тексеретін құқық қорғау органдары мен сот жүйесінің арасындағы байланыстың болмауы да аталған қылмыстық құқық бұзушылықтардың, яғни іс жүргізу заңнамаларындағы кемшіліктері бар ұйымдастыру сипатындағы себептері ретінде қарастырудың негізі болып отыр. Өндірісте қозғалып қойған іс бола тұра, тараптардың жүгінуімен талап өндірісі сотта қаралады, яғни бір уақытта азаматтық та, қылмыстық та іс қаралады. Қылмыстық іс қозғалғаннан соң, тұлға уәкілетті орган қызметкерінің шешімін заңсыз деп тануын сұрап азаматтық сотқа өтінеді, бұл жағдай тергеп тексеру процесін қиындатады. Жерге не жылжымайтын мүлікті иеленуді қанағаттандыруға қатысты азаматтық іс, тергеп тексеру органы өзінің уәкілеттілігі шегіндегі процесуалдық шешімінің шығарғанға дейін қаралады. Сот аталған талап арызды қанағаттандырмаған жағдайда, қылмыстық істі сотқа жіберу қиын. Өкінішке орай, азаматтарды немесе ұйымдардың жоғарыда аталған құқықтарын иелену мүмкіндігі шектеледі.

Іс тәжірибеде аталған салаға қатысты қылмыстық құқықбұзушылықтар бойынша алдын ала тергеу барысында қылмыстық істі қозғаудан ішкі істер органдарының тергеушілері бас тартып, азаматтық тәртіппен

сотқа жүгінуді сілтейді, тергелген қылмыстық істер қысқартылып жатады. Аталған қылмыстық құқықбұзушылықтармен күресте (қылмыстық процеске қатысушы тұлғалар қатысты куәлер, жәбірленушілер) халықаралық әріптестіктің жетілдірілмеуін тілге тиек етуге болады. Мемлекеттер арасында өзара құқықтық көмек туралы жасалған келісімдердің болмауы немесе жасалған келісімдердің ратификацияланбауы себебінен халықаралық сипаттағы аталған кедергілер тергеп тексеруге кері әсерін тигізуде.

Қоғамда жер мен жылжымайтын мүлікті иеленуге қатысты құқықбұзушылықтардың көп кездесуінің себебін бұл құқықтарды иеленудегі бақылау әдістері мен нысандарының жетілдірілмеуімен байланыстыруға болады. Жер инспекциясының, салық органдарының қызметкерлерімен шектен тыс айыппұл санкцияларының салынуы, заңсыз әкімшілік жауаптылыққа тартылуы, әкімшілік іс жүргізу тәртібінің сақталмауы, жер мен жылжымайтын мүлікке қатысты заңнамаларды бұзғандарға, мақсатынсыз пайдаланғандарға шаралардың қолданылмауы айтылған жайтқа нақты дәлел бола алады. Құжаттарды және арнайы құралдармен тексерулердің біліктілігі төмен қызметкерлердің үстіртін жүргізілуі салдарынан, оның нәтижелері сапасыз, заңсыз рәсімделіп жатады. Азаматтардың, заңды тұлғалар өкілдерінің қарсылықтары, наразылықтары мен келіспеушілік әрекеттері жан-жақты, толық және объективті түрде қарастырылмайды. Жер мен жылжымайтын мүлік иелері мен пайдаланушыларының тексеру кезіндегі құжат даярлықтары да көңілден шығарлық емес. Тұлғалардың аталған құқықтарды иелену барысындағы құқықбұзушылықтар бойынша жоғары тұрған уәкілетті органдармен не құқық қорғау органдарымен талдаудың, сарлаудың аздығы, кең ауқымды түрде жүргізілмеуі байқалады.

Техникалық себептері: Заманауи техникамен толыққанды қамтамасыз етілмеуі. Берілген өтініштерге жауаптарды толық, негізделген түрінде техникалық құралдармен жеткізілмеуі.

Заманауи техниканы қолдану мәдениетінің төмендігі қоғам мүшелерінің арасында туындайтын даудамайды өз уақытында шешілмеудің негізі болып тұр. Сол үшін де мемлекеттің алдында бұл мәдениеттің жоғарыда болуы қоғам үшін алар орны зор.

Техникалық себептерге, бір жер теліміндегі жерге не жылжымайтын мүлікке құқықты екі

тұлғаның меншігіне мемлекеттік тіркеулер жүргізілуін де жатқызуға болады. Қазақстан Республикасы аумағында аталған саланы мұқият, объективті талдау негізінде екі тұлғаның меншігіндегі мәліметтерді жоспарлы түрде жинап, жан-жақты зерттеп, жүйелеу керек. Жерге не жылжымайтын мүлікке құқықтарды заңсыз иеленуге мынадай кемшіліктер себепші болады:

- келісім шарттар нотариалды түрде куәләндіру барысында, нотариустерде иеленетін жер мен жылжымайтын мүліктердің егелерінің қайталанбауы үшін уәкілетті және әділет органдарымен мәліметтердің ауытқуларының болуы;

- жер мен жылжымайтын мүлікке қатысты алаяқтықпен айналысатын тұлғалардың заңсыз әрекеттерін сот жүйесі, құқық қорғау органдары мен қоғамның басқа да субъектілерімен алдын алу шараларының ауқымды түрде жүргізілмеуі;

- жер мен жылжымайтын мүлікке құқықты айқындайтын жалған мемлекеттік актілерді даярлаушылардың кәсібилігінің артуы, жалған құжаттарды даярлау сапасының жоғарлығы;

- өндірістік және өндірістік емес салаларда, сондай-ақ азаматтардың иелігіне жоғары сапалы көшірме-көбейткіш құралдарын жаппай тарту және олардың бақыланбауы;

- жалған мемлекеттік актілерді жасаудың технологиясы туралы мәліметтермен танысуға болатын кітапханаларда, мекемелерде оқырмандарды есепке алуын ұйымдастырмау, бұл мәліметтердің қылмысты ашу кезінде қолданылмауы;

- бұрын арнайы ресми құжаттар даярлайтын типографияларда қызмет еткен, немесе қызмет етіп жүрген тұлғалардың арнайы есепке алудың жүзеге асырылмауы;

- ресми құжаттарды даярлайтын типографияларда қызмет еткен, немесе қызмет ететін тұлғалардың, олардың туған-туыстарының мемлекеттік актілерді жасаудың технологиясын құпияда сақтауын қамтамасыз ететін шаралардың жүзеге асырылмауы;

- уәкілетті, әділет және құқық қорғау органдарының жалған мемлекеттік актілерді жасаудың алдын алу шараларын бірлесіп атқаруда белсенділік танытпауы;

- жалған мемлекеттік актілерді жасау фактісін анықтауға байланысты жедел-ізвестіру шараларының белсенді жүргізілмеуі, оның дұрыс бақыланып, қадағаланбауы;

- жалған мемлекеттік актілерді даярлаушылар мен уәкілетті, әділет және құқық қорғау органдары қызметкерлерінің арасындағы

сыбайластық фактілерінің анықталмауы, оның алдын алу шараларының ауқымды жүргізілмеуі;

- жалған мемлекеттік актілерді жасау фактісін анықтау барысында жалған актілерді жасаудың әдістері туралы сараптама органдарына жедел ізвестіру уәкілінің, анықтамашының, тергеушінің толымды сұрақтар қойылмауы;

- қылмыстық атқару мекемелерінің жалған мемлекеттік актілерді жасау тактикасын басқа сотталушыларға жариялау мүмкіндіктерінің алдын алмауы және тағы да басқа мән-жайлар.

Сонымен қатар, жерге не жылжымайтын мүлікке құқықтарды иеленуге жалған актілерді пайдалануға жол беретін кемшіліктер:

- жалған мемлекеттік актілерді айналымға жіберудің жолдарын қылмыскерлердің алдын ала ұйымдастыруы;

- кейбір жағдайларда жалған мемлекеттік актілерді айналымға жіберген сезікті тұлғалардың шын мәнінде өзі ұсынған құжаттардың жалған екендігін білмегендер болып келуі.

Жалған мемлекеттік актілерді жасау мен пайдалануда қылмыстық құқықбұзушылығына жалпы криминалды жағдайдар да әсер етеді. Криминалды топтар уәкілетті және әділет органдарын алмастырады.

Табиғи-психологиялық себептер мен жағдайлар:

а) Жер мен жылжымайтын мүлікті иелену жүйесіне сенімсіздік (мемлекет мүддесін ғана бір жақты қолдау арқылы қоғамның басқа субъектілерінің конституциялық құқықтарын шектеу, қоғам мүшелерінің арасындағы қатынасты шиеленістіруге апарады);

ә) құқықтық мәдениеттің төмен деңгейде болуы. Аталған құқықтарды иеленуде азаматтардың заңнамалардағы өз құқықтары мен міндеттемелерін білмеуі, лауазым иелері мен қылмыстық топтардың қылмыстық ниеттерінің оңай олжасы болып қала бермек.

б) пайдакүнемдік ниеттің қалыптастырылуы. Бұл қатынастардағы орын алып отыратын басты нәрсе – пайдакүнемдік. Кейбір лауазым иелері мен қылмыскерлер арасындағы байланыстағы, жылжымайтын мүлік пен жерге нормативтік құқықтық актілерде бекітілген тұлғалардың құқықтарын шектеу жасау арқылы, пайдакүнемдік көзқарастардың болуы. Конституциялық құқықтарын шектеу – олар үшін алға қойылған мақсаттарға жетудің негізгі жолдарының бірі болып табылады. Жер мен жылжымайтын мүлікті иеленуге қарсы қылмыстық құқықбұзушылықтар басым көпшілігі корпоративтік, топтық

қызығушылықтың негізінде жүзеге асырылып отырады. Лауазым иелері мен қылмысқа қатысы бар тұлғалар, өздерінің материалдық жағдайын жақсарту мақсатында азаматтардың аталған құқықты иеленуіне кедергі келтіре отырып, пайдакүнемдікті негізгі бағыт етіп алады.

в) табиғи апаттардың, індеттердің орын алуы да аталған құқықтарды иеленуге кері әсерін тигізіп отырады. Мәселелердің шешілуі мақсатында өтініш, арыздардың, шағым, наразылықтарды дер кезінде берілмеуі. Уәкілетті

органдармен даудамайлардың жалпылама қаралуы, жауаптардың негізделмеуі мен онымен өз уақытысында хабардар болмауы. Аталған жағдайда қоғам субъектілерінің арасындағы қайшылықтарды өршілендіре түседі. Оның шешу жолдарын қиындатады. Бұл мемлекеттің ұтымды қолдану саясатын естен шығарған жағдайда нақты көрініс табады.

Жоғарыда негізделген барлық себептерді ұтымды дер кезінде ескеретін болсақ, қылмыстармен күресуге болады.

Әдебиеттер

- Қазақстан Республикасының Конституциясы. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
- Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М.: Моск. Ун-та, 1984. – 45с.
- Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений. – М.:Наука, 1976. – 285с.
- Джекебаев У.С. и др. Мотивации преступления и уголовная ответственность. – Алма-Ата: Наука, 1987. – 187с.
- Каиржанов Е. И., Мукашев Г.М. Уличная преступность. – Караганда: КВШ МВД РК, 1998. – 70с.
- Сахаров А.Б. О личности преступника и причины преступности в СССР.-М.: Госюриздат, 1961. – 276с.
- Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии.-М.:Юрид.лит.,1968. – 170с.
- Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М.: МГУ, 1984. – 203с.
- Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық; Оқулық. – Алматы: Жеті Жарғы, 1998. – 285 с.
- Карпец И.И. Наказание: социальные, правовые и криминологические проблемы. – М.: Юрид.лит., 1973. – 228 с.
- Беляев Н.А. Цели наказания и средства их достижения. – Л., 1963. – 78 с.
- Стручков Н.А. Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью. – Саратов, 1978. – 154 с.
- Каиржанов Е.И. Преступность – явление социальное // Предупреждение преступности. – 2003. – №1. – С. 102-104.
- Основы борьбы с организованной преступностью: Монография. – М.: ИПФРА-М., 1996. – 321 с.
- Рогов И.И. Қылмыстық саясатты ізгілендіру // Астана ақшамы. 2003. 7-қаңтар.
- Дулатбеков Н.О. Қылмыстық жаза тағайындау теория практика мәселелері: Монография. – Астана, 2002. 117-бет.

References

- Qazaqstan Respublikasynyng Konstitucijasy. [Constitution Of The Republic Of Kazakhstan.] // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
- Kuznetsova N.F. Problemy kriminalogicheskoy determinacii. [Problems of criminological determination.] – M: MU, 1984. – 45p.
- Kudryavtsev V.N. Prichiny pravonarushenij [The causes of offenses]. – M.: Nauka, 1976. – 285p.
- Dzhekebaev U.S. et al. Motivacii prestuplenija i ugovolnaja otvetstvennost' [Motivations of crime and criminal responsibility]. – Alma-Ata: Science, 1987. – 187p.
- Kairzhanov E. I., Mukashev G.M. Ulichnaja prestupnost' [Street crime]. – Karaganda: KVSH of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, 1998. – 70p.
- Sakharov A.B. O lichnosti prestupnika i prichiny prestupnosti v SSSR [On the identity of the criminal and the causes of crime in the USSR]. –M.: Gosyurizdat, 1961. – 276 p.
- Kudryavtsev V.N. Prichinnost' v krimonologii [Causality in criminology]. – M.:Legal Lit., 1968. – 170p.
- Kuznetsova N.F. Problemy krimonologicheskoy determinacii [Problems of criminological determination]. – M.: MSU, 1984. – 203p.
- Agibaev A. N. Qylmystyq quqyq; Oqulyq. [Criminal Law; textbook]. – Almaty: Zheti Zhargy, 1998. – 285 p.
- Karpets I.I. Nakazanie: social'nye, pravovye i krimonologicheskie problemy [Punishment: social, legal and criminological problems]. – Moscow: Legal lit., 1973. – 228p.
- Belyaev N.A. Celi nakazaniya i sredstva ih dostizhenija [The goals of punishment and the means to achieve them]. – L., 1963. – 78 p.
- Struchkov N.A. Ugovolnaja otvetstvennost' i ee realizacija v bor'be s prestupnost'ju [Criminal responsibility and its implementation in the fight against crime]. – Saratov, 1978. – 154 p.
- Kairzhanov E.I. Prestupnost' – javlenie social'noe // Preduprezhdenie prestupnosti [Crime is a social phenomenon // Crime prevention]. – 2003. – N. 1. – pp. 102-104.
- Osnovy bor'by s organizovannoj prestupnost'ju: Monografija. [Fundamentals of the fight against organized crime: A monograph]. M.: IPFRA-M., 1996. – 321 p.
- Rogov I. I. Qylmystyq sajasatty izgilendiru [Humanization of Criminal Policy] // Astana akshamy. 2003. 7 – January.
- Dulatbekov N. O. Qylmystyq zhaza tagajyndau teoriya praktika meseleleri: Monografija. [Problems of criminal punishment theory and practice: monograph.] – Astana, 2002. – 117 p.